

Time još nismo niz kolizijâ konačno završili. Etika, koja obuhvaća i presudjuje sve čine i težnje ljudske, imat će dakako mnoge kolizije zabilježiti. Svaka jednostranost, izključivost, separatizam u pogledu djelovanja, zanimanja pa i čuvstvovanja ljudskoga iznosi takove na vidjelo.

Najobičniji primjer za ovo posljednje jest jednostrano shvaćanje vjere, koje no zovemo fanatizmom. Fanatizam vjerski pomućuje svaku etičnu razsudbu i čini, da dotični nije vriedan prama etičnim idejam presudjivati težnje i čine onih, koji istu vjeru s njim ne izpoviedaju.

Vjerski fanatik griěši s toga proti svim etičnim idejam i zapada tako u silne kolizije. Proti ideji ćudoredne slobode griěši tim, što mu fanatizam ne dopušta, da volju svoju podvrgne svomu nutarnjemu sudu: njemu je absolutno nemoguće mirno i triezno išta presudjivati. Griěši i proti blagohotnosti; on bo je zlohotan, pošto ljubi samo svoje, a mrzi sve, što nije njegovo. Fanatik dakle spaja vjeru ljubavi s vjerom mržnje. Uslied toga sudi on još redovito nepravedno, a sam čini nepravo: po tom griěši i proti ideji pravednosti i pravičnosti. Da fanatik ne radi ni prema ideji prosvjete, posvema je naravno — njegovo presudjivanje jest vazda surovo; a prećesto izazivlje i opet surovnost po onoj poznatoj: klin se klinom izbija.

Fanatizam vjerski polazi redovito odtud, što se zaboravlja, da je — kako Spencer veli — vjera prirodni dio stanovita društva. Društvo odraste i reć bi sraste s njom, te se je ne može naprosto kaniti; ona prosjetom prima ugladjeniji i plemenitiji oblik.

Zato je i krivo, ako tkogod misli, da se vjera daje jednim mahom nekomu narinuti ili nekamo presaditi. Ona je biljka, koja baš na stanovitom tlu i pod stanovitim podnebjem uspiewa, ali koja se takodjer vremenom upodnebiti može. Mnogo imade